

О.А. Розкошна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту Сумського НАУ
Організаційно-економічні засади функціонування аграрних
підприємств

Постановка проблеми. В процесі реформування аграрного сектору економіки мало уваги приділялося дотриманню методологічних засад щодо організації сільськогосподарського виробництва, а тому виробничий потенціал агропідприємств використовуються неефективно. Це зумовлює необхідність поглибленого вивчення теоретико-методологічних основ ефективної організації виробництва та праці в сільському господарстві.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні, методичні та практичні аспекти механізму підвищення ефективності аграрної сфери економіки, застосування раціональних способів організації сільськогосподарського виробництва розглянуті у працях В.Г.Андрійчука, П.І. Гайдуцького, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.Й. Маліка, М.М.Федорова та інших.

Метою даного дослідження стало теоретичне і практичне вивчення можливостей та обґрунтування заходів щодо забезпечення належного функціонування підприємств в аграрному секторі з урахуванням впливу основних організаційно-економічних аспектів їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство, як специфічна галузь народного господарства представлено різноманіттям форм господарювання. Але, на жаль недосконала система організації виробництва сьогоднішніх сільськогосподарських підприємств є досить вагомою перепорою щодо забезпечення ефективного їх функціонування.

Під організацією виробництва слід розуміти комплекс заходів, спрямованих на раціональне поєднання процесів праці з матеріальними елементами виробництва в просторі і в часі з метою раціонального використання виробничих ресурсів для створення таких видів продукції та

надання послуг, які є конкурентноспроможними, найбільшою мірою задовольняють попит споживачів і дають певні прибутки [1, с.3].

Саме організаційний чинник набуває особливого значення в умовах поступового утвердження у сільському господарстві прогресивних засад його розвитку [2, с.37].

Деталізація даного аспекту конче необхідна і повинна розпочинатись з оцінки суттєвих зональних особливостей сільськогосподарського виробництва. Відомо, що в цій галузі виробництво більшості видів продукції розміщене майже на всій території України, в трьох природно - економічних зонах: Степу, Лісостепу, Поліссі. Тому, потрібне обов'язкове наукове обґрунтування доцільності розміщення тієї чи іншої галузі сільського господарства в певному регіоні (організаційний момент).

Раціональне розміщення сільського господарства сприяє зростанню суспільного виробництва на основі ефективного використання землі, засобів виробництва і трудових ресурсів.

Основними принципами раціонального розміщення сільського господарства мають бути:

- наближення виробництва продуктів сільського господарства, що швидко псуються до місць їх споживання;
- наближення переробних підприємств АПК до джерел сільськогосподарської сировини, що запобігає значним втратам готової продукції;
- найбільш інтенсивні галузі, які вимагають значних витрат праці з розрахунку на 1 га земельної площі необхідно розміщувати в зонах з більшою щільністю населення та інші.

Територіальний поділ праці зумовлює спеціалізацію сільськогосподарського виробництва, яка є основою масового виробництва товарної продукції і структура якої визначає ті види сільськогосподарської продукції, з якими господарства виступають у суспільному поділі праці.

Спеціалізація має визначатись на підставі складання структури грошових надходжень господарства від реалізованої (товарної) продукції.

На підставі структури товарної продукції виходячи з спеціалізації господарства має визначатися галузева структура розвитку тієї чи іншої господарської структури. В залежності від розміру питомої ваги визначаються головні, додаткові та підсобні галузі. Маємо зазначити, що в аграрному секторі спостерігається порушення оптимального поєднання рослинницької і тваринницької галузей. До того ж побудувати ефективну економіку тільки на виробництві зерна (більшість господарств має зерновий напрямок діяльності, з не досить високою врожайністю останніх) просто неможливо. В підтвердження вище викладеного, у 70% господарств галузь тваринництва у повноцінному вигляді майже відсутня [3, с. 69].

Як зазначає П.Т.Саблук, організація аграрного виробництва в Україні не відповідає світовій практиці розширеного відтворення. Навантаження ріллі на 1 трактор в Україні у 4-20 разів, а посівів зернових на зернозбиральний комбайн – у 4-8 разів більше, ніж у розвинених країнах [8, с. 10].

Відомо, що спеціалізація супроводжується концентрацією виробництва, тобто використанням земельних, трудових ресурсів, засобів виробництва для забезпечення збільшення обсягів вироблення певних видів продукції.

Наприклад, концентрація особливо важлива у підвищенні ефективності виробництва продукції тваринництва. За підвищення рівня концентрації поголів'я великої рогатої худоби і свиней значно знижується собівартість продукції [9,с.21-22].

Разом з тим, організаційний аспект у розвитку агроформувань передбачає забезпечення оптимальності розмірів господарств та їх підрозділів у певній природно - кліматичній зоні, що сприятиме більш ефективному використанню продуктивних сил.

Визначення розмірів господарських формувань за обсягами

виробництва валової продукції та кількісним складом працівників ґрунтується на встановленні оптимальних співвідношень між земельною площею, засобами механізації (при визначених технологіях), кількістю працівників та їх збалансованості з обсягами виробництва [1, с. 105].

На думку вченого-аграрія В.Я. Месель - Веселяка найвищу ефективність забезпечують сільськогосподарські підприємства, площа сільськогосподарських угідь в яких перевищує 5 тис.га. У фермерських господарствах збільшення площі ріллі з 50 га до 400 - 900 га підвищує комплексний коефіцієнт використання технічних засобів з 0,16 до 0,88 - 0,91, а відповідно й значно знижується собівартість продукції [9, с.21-22].

Поряд з вище наведеним, на розмір господарств та їх підрозділів впливають також фактори керованості і оперативності управління, а також суб'єктивні фактори, а саме: вміння керівника знайти правильне організаційне рішення, вигідних партнерів для постачання засобів виробництва та здійснення збуту продукції, створити сприятливий мікроклімат в трудовому колективі. Лише у 15% реформованих сільськогосподарських підприємств працюють керівники і фахівці, що відповідають сучасним вимогам господарювання [3,с.69]. Таким чином, вдосконалення організації управління є однією з найважливіших проблем, яка потребує негайного вирішення.

Основними підходами щодо забезпечення оптимізації організаційної структури управління повинні стати: необхідність визначення межі життєвого циклу виробництва, розмірів виробництва, виробничої і соціальної інфраструктури; визначення соціально-економічних завдань з урахуванням статички і динаміки розвитку сільськогосподарського підприємства, встановленої мети; складання алгоритму вирішення соціально-економічних завдань; визначення наповненості функцій управління (планування, організації, мотивації, координації, регулювання, контролю) по кожному соціально-економічному завданню; визначення завдання в розрізі ланок управління на засадах централізації і

децентралізації управління; визначення меж розподілу праці в системі управління; визначення системи горизонтальних та вертикальних комунікативних зв'язків між суб'єктами управління в розрізі управлінських функцій.

Серед заходів щодо подолання кризи в аграрній галузі особливої уваги потребує забезпечення досконалості реорганізаційних процесів, які б передбачали порядок і форми взаєморозрахунків, розподіл доходу, механізм виконання орендних договорів на право користування майновими і земельними паями, формування цін. Практика показує, що в багатьох випадках в нових агроформуваннях, створених на базі КСП (виробничі кооперативи або товариства з обмеженою відповідальністю тощо), не удосконалені організаційно-виробничі відносини, економічний механізм господарювання, засновники нових агроформувань порушують договірні умови [7,с.166]. Необхідно підвищувати ефективність функціонування підприємства через зміни в організаційному устрої, структурі управління, вдосконалення економічного механізму господарювання підрозділів, організації праці в них, що сприятиме забезпеченню ефективної реалізації стратегії розвитку підприємства для досягання кінцевого результату діяльності..

До організаційних заходів, пов'язаних з подальшим прискоренням процесу реорганізації агроформувань також мають бути віднесені: вирішення організаційно-економічних питань, зокрема, обґрунтування оптимальних розмірів підрозділів, визначення напрямків їх діяльності (визначення оптимальної спеціалізації, поєднання галузей), налагоджування процесу вдосконалення системи взаємозв'язків між ними.

Процес визначення розміру структурного підрозділу являє собою пошук оптимального співвідношення продуктивних сил з обсягами виробництва.

Основними підходами щодо визначення якісного складу, розмірів внутрішньогосподарських підрозділів є наступні:

- висока професійну майстерність всіх членів трудового колективу;
- оптимізація чисельності працюючих у підрозділі для забезпечення здійснення взаємного контролю;

забезпечення повного завантаження роботою кожного члена підрозділу, завантаження наявної техніки тощо.

Отже, стає можливим формування таких організаційно-виробничих відносин, які б сприяли забезпеченню реалізації працівниками як особистісної так і колективної зацікавленості .

На жаль сьогодні в більшості не відзначається застосуванням наукових підходів щодо організації праці сільськогосподарських товаровиробників. Проте достатньо актуальним залишається створення, обов'язково з урахуванням інтересів працюючих, невеликих за чисельністю виробничих підрозділів. Так, колектив чисельністю 6-8 чоловік зможе досить плідно працювати і сприятиме забезпеченню ефективної концентрації виробництва.

Вагомою перешкодою щодо здійснення процесів реструктуризації сільськогосподарських підприємств, функціонування створених нових господарських формувань є недосконалість, а в більшості випадків, і взагалі, відсутність ринкового механізму взаємовідносин саме у внутрішньогосподарських підрозділах. Більшість агропромислових підприємств не йдуть далі складання виробничої програми, не планують витрати і собівартість продукції, не складають фінансовий план, не розробляють госпрозрахункові плани підрозділів [10, с.5].

На думку багатьох вчених, стан аграрної економіки і надалі погіршуватиметься, якщо не буде сформоване підприємницьке середовище господарювання, основними напрямками формування якого мають бути:

- зміна економічного і юридичного статусу відповідно до нових відносин власності;
- створення організаційної структури з урахуванням економічної самостійності та самоврядування, виходячи з інтересів власників;

- підпорядкування техніко-технологічного вдосконалення підприємницької діяльності самоокупності та самофінансуванню [5, с. 15-16]

Взаємовідносини між власниками та працівниками сільськогосподарських підприємств повинні здійснюватись на договірних засадах. В умовах ринкової економіки для сільського господарства України важливе значення набуває внутрішньогосподарське середовище, оскільки для набуття колективними формами підприємницьких рис необхідно поставити кожний підрозділ в умови, ідентичні індивідуальному підприємцю [6, с.119-120]. До того ж доцільна повна заміна командно-адміністративних методів господарювання на економічні, котрі сприятимуть формуванню почуття господаря, створенню для кожного працівника реальних можливостей активного впливу на організацію виробництва, організацію праці, процес управління.

Вагомими складовими економічного механізму господарювання сучасних агроформувань повинні стати:

- ефективна цінова політика;
- справедлива система економічного стимулювання працівників;
- оптимальна система економічних норм та нормативів;
- ефективна система реалізації економічних методів господарювання.

Серед економічних складових, яка значно гальмує вдосконалення економічних відносин є, звичайно, ціновий механізм. Слушними стали зауваження вчених - аграріїв стосовно регулювання державою цін, які зовсім не забезпечують паритетного розвитку сільськогосподарської галузі, яка продовжує перебувати в найгіршому стані в порівнянні з промисловістю.

Стосовно внутрішньогалузевих умов, то, як вже зазначалося вище тваринницька галузь є в більшій мірі занепадаючою ніж рослинницька. В даній ситуації без сумніву найбільш доцільним було б впровадження комерційного розрахунку в тваринницьких підрозділах, але ж при

існуючому ціновому механізмові це зробити проблематично. При створенні самостійних підрозділів за галузевим принципом в гірших умовах опиняться саме тваринники, адже вони мусять придбавати корми за цінами, які в більшості не відповідають їх вартості.

Вищевикладене зумовлює впровадження внутрішньогосподарської розрахункової ціни, що забезпечить однакові економічні умови господарювання галузевих підрозділів застосовуючи, наприклад, коефіцієнт доходності, що сприятиме підвищенню зацікавленості працівників у зростанні продуктивності праці у виробництві певного виду продукції і наданні послуг в розрізі усіх внутрішньогосподарських структурних підрозділів.

Для відображення особливостей діяльності господарства в цілому і внутрішньогосподарських структур, кількісного виміру прибутковості застосовують традиційні показники економічної ефективності діяльності, найчастіше рентабельність виробництва, норму прибутку.

Для успішного функціонування підприємств аграрної сфери окрім застосування вищенаведених методологічних підходів, які сприятимуть побудові дієздатного механізму функціонування всіх без винятку виробничих структур, постає необхідним також врахування соціально-психологічного аспекту в організаційних перетвореннях. Створювані організаційно-правові форми господарювання в сільському господарстві повинні забезпечити, насамперед, максимальне використання людського фактору; реалізацію принципів саморегулювання, самоствердження, підприємливості, самовдосконалення. Саме врахування ціннісних орієнтирів особистості, інтелектуального потенціалу, інтересів і мотивів її діяльності є найбільш вагомим фактором щодо забезпечення зацікавленості працівників в нових перетвореннях, бажанні підвищувати продуктивність праці.

Висновки. Таким чином, сучасний рівень розвитку аграрної сфери економіки вимагає здійснення організаційних заходів щодо оптимізації

організаційного, економічного та соціально-психологічного механізмів господарювання як на рівні агроформувань в цілому, так і на рівні внутрішньогосподарських структурних підрозділів зокрема.

Література:

1. Шкільов О.В. Організація виробництва і підприємницької діяльності в сільськогосподарських підприємствах. - К.: Урожай, 1997. -
2. Баланюк І.Ф. Організаційне забезпечення нового етапу розвитку аграрних відносин. // Економіка АПК.-2002.-№ 9.-С.37.
3. Кириленко І.Г. Напрями підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробництва. // Економіка АПК.-2005.-№11.-С.69.
- 4 Шкільов О.В., Здоровцов О.І., Лобас М.Г., Барабан С.С. Аграрні соціально-трудові відносини. - К.: НВАТ "Агроінком", 1997. - 297 с.
5. Амбросов В.Я., Маренич Т.Г. Реструктуризація реформованих господарств. // Економіка АПК. - 1997. - №9. - с. 15-16.
6. Підприємство в аграрній сфері економіки. /За ред. П.Т. Саблука, М.Й Маліка. - К.: ІАЕ, 1997. - 514 с.
7. Мойса М.Я. Організаційно-економічні основи і необхідність поглиблення реорганізації аграрних підприємств.- К.: КНЕУ, 2000 -418с.
8. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави. //Економіка АПК.-2005.-№11.-С.10.
9. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.// Економіка АПК.-2005.-№6.-С. 21-22.
10. Малік М.Й. Кооперація в сільському господарстві України: стан і перспективи.// Економіка АПК.-2005.-№12.-С.5.

Анотація

Теоретичне і практичне вивчення можливостей та обґрунтування заходів щодо забезпечення належного функціонування підприємств в аграрному секторі з урахуванням впливу окремих організаційно-економічних аспектів.

Аннотация

Теоретическое и практическое изучение возможностей и обоснование способов надлежащего функционирования предприятий в аграрном секторе с учетом влияния отдельных организационно-экономических аспектов.

The summary

Theoretical and practical studying of opportunities and also substantiation of actions on maintenance of normal functioning the enterprises in agrarian sector of economy in view of influence of separate organizational - economic aspects of their activity.

